

Szelektálás a főiskolai oktatásban

Országunk öt egyetemén és számos főiskoláján — mint ismeretes — olyan fakultások és tagozatok működnek, amelyek népgazdaságunk számára a megfelelő számú és felkészültségű szakembert biztosítani tudják. Megnyugtató ez a tervszerűsítés: a termelés megkapja a szükségletekhez mért számú és képzettségű szakembert, a fiatal végzett pedig tudja, hogy képzettségének megfelelő állás várja.

Úgy látszik hát, minden ideális, a „megfelelő embert a megfelelő helyre” elve jobban már nem is érvényesülhetne. De akkor miért áll elő a fiatalok beilleszkedésének nem egy problémája? Honnan ered az a benyomás, mintha a két fél — szakma és szakember — csak a tényleges találkozáskor döbbenne rá, hogy nem azt kapja, amit várt. Kezdő tanárok, akik már a felvételin tudatában voltak annak, hogy az illető fakultás elsősorban tanári pályára készít fel, most egyszerűen nem kívánna tanárok lenni — legalábbis falun nem. Főiskolai hallgatók, akik időközben meggondolják magukat és átiratkoznak más szakra, gyógypedagógusok, akik viszolyognak a fogyatékos gyermekek állandó közelségétől... És a termelés? Nem egyszer arról panaszkodik, hogy a friss szakembereknek sem képességük, sem munkakedvük nem áll a szakma megkívánta szinten.

Valahol becsúszott a hiba. Vagy a fiatal nem választotta meg jól a szakot, vagy a jelölt szelektálása esetén nem vették kellőképpen figyelembe a szakma követelményeit.

Milyen szelektáláson esnek át a fiatalok a főiskolai-egyetemi oktatásban, a belépés pillanatától egészen a diploma elnyeréséig? Hogyan történik a szelektálás?

Az első komoly restálást a szakemberképzés folyamatában a felvételi vizsgán végzik. Vannak szakok, ahol a létszámkerethez viszonyítva 8—10-szeres a túljelentkezés, máshol 2—3 jelölt jut egy helyre. A nagyszámú jelentkezőből, úgy tűnik, könnyű válogatni, s csak a legjobbak előtt nyílnak meg az egyetem kapui.

De kik a legjobbak? És a további kérdés: megfelelők-e a mérőeszközeink ahhoz, hogy biztos kézzel válogassunk? Egy s más dolgon el kell gondolkoznunk:

a) A felvételi — verseny a javából. Versenyhelyzetben a résztvevők a normális állapottól többé-kevésbé eltérően viselkednek. Az egyik szinte ihletet kap, míg a másik ideges, kapkodó lesz, a harmadik pedig apatikus állapotban hamar feladja a küzdelmet. A vizsgáztató tanár első ízben találkozik a jelölttel — honnan tudhatná hát, hogy a magabiztos felelet mögött mennyi a tudás?

b) A jelölt a felvételin elsősorban tudásanyagról számol be. Ez a tudás lehet a szakma megkívánta képesség jelzője, de lehet a memória erőssége, sőt a pótórák, azt is mondhatnánk, a jobb anyagi helyzet eredménye. Ha pedig így van, nincs elég bizonyosságunk afelől, hogy a megfelelő ember kerül majd a megfelelő helyre.

c) Tagadhatatlan a színvonalbeli különbség a városi és falusi, a központi és külvárosi iskolák között. Ebből kifolyólag a fizikai dolgozók gyermekei sokszor hátrányosabb helyzetben vannak a felvételin a többi jelölttel szemben.

A vizsgahelyzet hátrányainak, megtévesztő elemeinek a kiküszöbölésére több intézkedést is foganatosítottak. Jó segítségnek ígérkezik az Oktatás- és Nevelésügyi Minisztérium azon intézkedése, hogy az egyetemi központokban, sőt a lehetőségek szerint más helységeken is, már hónapokkal a felvételi előtt főiskolai-egyetemi tanárok konzultációt tartanak az érdeklődőknek, amelyen a vizsgaanyagának egy-egy témáját kibontják, példát adva a prezentálás és az elmélyítés módjára. Ugyanakkor munkamódszereket is javasolnak, a vizgákon szerzett tapasztalataikból vonnak le tanulságokat. Van, ahol a konzultáció kiegészül dolgozatírással, s a dolgozat alapján a tanár újabb útmutatást adhat, javaslatokat tehet. Így a fiatal előre tájékozott nemcsak a felvételi anyagáról, de lefolyásáról, a készülés legjobb módszereiről is.

Nehezebb problémának mutatkozik a „mit ellenőrizünk?” kérdés megválaszolása. Afelől nincs kétség, hogy nem annyira a tudást, inkább a képességeket kellene a felvételin elbírálni. De melyek ezek a képességek, és miből áll a rátermettség egy meghatározott szakmára? Vannak javaslatok, sőt ígéretes kezdeményezések, de a tényleges, a maradéktalan megoldás még várat magára. Úttörő kezdeményezésnek látszik például az ilmenau (NDK) műszaki főiskola kiadványa, amely tájékoztatja az érdeklődőket az intézet felépítéséről, a tanulmányok időtartamáról, a befejezése utáni elhelyezkedés lehetőségeiről, de közli azt is, milyen intellektuális és egyéb képességek, személyiségvonások kívántatnak a szakma gyakorlásához. Nem volna érdektelen ezen az úton haladni nekünk is, és a főiskolai, egyetemi végzettséghez kötött szakmáról sokszempontú pályatükröket bocsátani a felvételi előtt álló fiatalok rendelkezésére.

Nálunk, igen helyesen, folynak a munkálatok képességvizsgáló tesztek kidolgozására, több szakon már alkalmazták is őket.

Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy képesség és tudás egymással szorosan összefonódó jelenségek. Ha van képesség, akkor könnyebb a tudás megszerzése, de fordítva is igaz, a tudás maga fejlesztőleg hat a képességekre. (Erre a szempontra épülnek fel egyébként a középiskolai, ún. „szuperreál” vagy „szuperhumán” tagozatok, ahol az illető tantárgyat jóval nagyobb óraszámban és magasabb színvonalon tanítják, mint a „rendes” tagozatokon.) A Szovjetunióban például különleges vizsgálatokon, „olimpiákon” toborozzák a tanulókat ezekre a tagozatokra. A javasoltak előzetesen kéthónapos nyári táborozáson, tanfolyamon vesznek részt, amelynek záróakkordja a szűrővizsga. A hat-hétszáz résztvevő közül megmaradt kétháromszáz tanuló mostmár középiskolai tanulmányait az egyetem közelében és gondnoksága alatt végzi, tudományos érdeklődése az egyetemi laboratóriumokba is belépésre jogosítja. Így működik például a novoszibirszki matematikai iskola, elősegítve a több évi felkészítésre és megfigyelésre alapozó magas szintű egyetemi felvételi vizsga sikerét.

Nem kis gondot okoz azoknak a tanulóknak a helyzete, akik önhibájukon kívül szerepelnek gyengébben a felvételi vizsgán. Vagy azért, mert alacsonyabb színvonalú iskolából jöttek, vagy mert szüleik anyagi helyzete a pótórák fizetését nem tette lehetővé.

Lengyelországban sajátos eljárást vezettek be az így előálló különbség kiegyenlítésére. 1967-től a pontszámmal osztályozó felvételin maximálisan 12 pontot kap a jelölt szakmai felkészültségére, 1—4 pontot az idegen nyelv ismeretére, a hátrányos

helyzet kompenzálása céljából pedig 5 pontot kapnak pluszban a munkások és mezőgazdasági dolgozók gyermekei, 2 pontot a termelésből jövők és a katonai szolgálatot teljesítők. Ezzel az intézkedéssel sikerült a lengyel egyetemi és főiskolai hallgatók körében 61%-ra emelni a munkás-paraszt származású fiatalok számát.

Az egyetemre kerülés nem huzamosabb ideig tartó folyamat, hanem egy szokatlan mozzanat, a felvételi alapján történik. A nem sikerült félévi, év végi vizsgát meg lehet ismételni, egyeseket két részletben is le lehet tenni, s végül „átesik rajta” a gyengébb képességű diák is. Aki viszont egészségügyi technikumba felvételizett, bizonyulhat az évek során mégoly alkalmasnak is a magasabb szintű képzettség megszerzésére, csak segédszemélyzeti szintig érhet el, és nagy nehézségek árán juthat feljebb egyetemre. Így van az almérnöki—műegyetem, pedagógiai főiskola—egyetem viszonylatában is.

Méltányos ez a helyzet? — tehetjük fel a kérdést. Válasz helyett ismertetnénk néhány, a fenti helyzet visszásságait megszüntetni kívánó javaslatot, illetve máris bevezetett kezdeményezést. A mi gyakorlatunkban is volt néhány évvel ezelőtt hasonló célzatú és szempontú intézkedés, de tény, hogy adminisztratív jellegű eszközökkel nem lehet tényleges, reális segítséget nyújtani. A munkás-paraszt származású fiatalok egyetemre segítségét már az általános iskolában kell elkezdni: adottságaik feltárásával és rendszeres foglalkoztatásával, megfelelő tanulási módszerek kialakításával, általában a tehetségek felkarolásával, s ahol szükséges, ösztöndíj, bentlakás biztosításával, hogy a felvételin semmilyen megkülönböztetésre ne kerüljön sor — ami nálunk ez idő szerint nincs is.

Az NDK-ban és Magyarországon a szakemberek körében nagy visszhangja van annak a javaslatnak (részben megvalósításnak, hiszen a veszprémi Kertészeti Főiskola már gyakorlatba is ültette), hogy meg kellene szüntetni a jelenlegi kétszintes oktatási rendszert, amikor is ugyanazon szakma különböző szintjére más-más intézmény képezi ki a szakembereket (például V—VIII. osztályok tanítására a pedagógiai főiskola, IX—XII-re az egyetem). Helyette kétlépcsős rendszert kellene bevezetni, ugyanazon intézmény képezze ki a szakma alacsonyabb vagy magasabb fokon való gyakorlására a fiatalokat. Vagyis a pedagógiai főiskola beolvadna az egyetem tanárképző fakultásaiba, az egészségügyi technikum az orvosképző intézetbe stb. A jelöltek sikeres felvételi után két-három évig ugyanazon tantárgyakat tanulnák. Ez idő alatt a hátránnyal indulók behozhatják lemaradásukat, sőt képességeik és szorgalmuk jutalmaként akár az élre rukkolhatnak. Évközi munkájuk, vizsgaeredményeik tág lehetőséget nyújtanának újabb és tárgyilagosabb szelektálás előkészítéséhez. A két-három éves első lépcsőfok befejeztével ugyanis, a kifejtett eredmények és tanúsított képességek alapján, egy bizottság döntene afelől, ki hagyja el az egyetemet már most, alacsonyabb képzettséggel és foglaljon el almérnöki vagy általános iskolai tanári állást, és ki folytassa tovább tanulmányait magasabb fokú diplomáért. Ilyen szervezés nyomán demokratikusabbá válnék az egyetemi oktatás: csökkenne a felvételi sorsdöntő jelentősége, ezzel szemben növekedne a képesség és szorgalomé.

Vannak azonban megfontolásra intő ellenérvek is. A menet közben való szétválasztás minden bizonnyal ellenérzéseket váltana ki a hallgatókból: a kiszelektált diák megbélyegzettnek, deklasszálnak érezné magát, s ezzel az érzéssel kezdeni az életet igazán nem eszményi állapot. S ami súlyosbítaná a körülményeket: az iskola, üzem, kórház is úgy tekintene rájuk, mint olyanokra, akik magasabb szintű képzésre alkalmatlannak minősültek.

Egy másik javaslat — e negatív melléktermékeket megszüntetendő — helyesebbnek látja a két-három éves egységes egyetemi képzés után minden hallgatót a

termelésbe küldeni egy-két évre. A többség valószínűleg ott is maradna, a jobb képességűek, tudásra szomjazók azonban a gyakorló idő leteltével újra jelentkezé- nek az egyetemen.

Egy harmadik javaslat, amely a hazai felsőoktatási folyóiratban, a *Forum*ban látott napvilágot, úgy vélné jobbnak az egyetemi szelektálást, ha a felvételin be- jutott hallgatók egy évig „előkészítő oktatás“-ban részesülnének, tevékenységük, eredményeik alapján maradnának benn, vagy esnének ki az év végi szelektáláson.

*

Azt szokták mondani, az orvosi szakmához nemcsak ész, hanem szív is kell. Ugyanilyen joggal hangsúlyozhatnánk a könyvelő vagy mérnök esetében a számtani ismeretek mellett a műszaki érzék vagy a precizitás fontosságát, tanárnál a gyer- mekszeretetet. Bármely szakma sikeres gyakorlásához nemcsak tudás és képesség, de meghatározott személyiségjegyek is megkívántatnak.

Makarenko vallja, hogy csak akkor érezte már magát jó pedagógusnak, ami- kor ezt az egyszerű kérést: „gyere ide!“, legalább tizenötféleképpen tudta mondani.

Ilyen alapon kellene az egyetemi szelektálás harmadik fokának helyet kapnia, hogy az egyetem kifejleszthesse végzettjeiben a szakma megkívánta személyiség- jegyeket is.

Ismeretes jelenség, hogy a középiskolai fegyelem hatásától megszabadult, egyéni tanulásra fogott egyetemi fiatalok egyike-másika alól „kifut a talaj“. A munkastílus megváltozását egyesek szabadságnak értelmezik, a vizsgaidőszakra to- lódó számonkérésben elodázható munkát látnak. Ezt szüntetné meg az említett har- madik szelektálási fok.

Néhány éve intenzív nevelőmunka folyik az egyetemeken és főiskolákon. Győ- zött az a nézet, miszerint az egyetem feladata nemcsak a magas szintű tudományos oktatás, hanem a fiatalok jellemének, egyéniségének formálása is. A különböző év- folyamokat más-más katedrák patronálják. Egyik katedrán a hallgatók a tanár ve- zetésével, a tudományos munkába bekapcsolódva anyagot gyűjtenek, kísérletet vé- geznek, adatokat dolgoznak fel, s így nemcsak a kutatás technikáját tanulják meg, de tudásszomjuk, kutatási vágyuk is fölébred. A másik katedrán a célravezető ta- nulási módszerek és munkastílus elsajátítása áll a nevelőmunka középpontjában. Az ifjúsági szervezetekben gyakoriak az olyan megbeszélések, amelyek során a cso- port egyik tagjának erkölcsi arculatát elemzik-értékelik: viszonyát a munkához, másokkal való kapcsolatait, önismeretét és önértékelését.

A közelmúltban létesített Egyetemi Pedagógiai Szeminárium, amely a hallgatók pedagógiai formálására hivatott, minden bizonnyal nagy szerepet fog játszani a nevelői személyiségjegyek fejlesztésében. Ma még a szaktárgyak időben és terjedé- lembe annyira uralják a tanterveket, hogy a szoros értelemben vett pedagógiai képzés sokszor csorbát szenved. Fél évre szűkül a pszichológiai oktatás, a pedagó- giai gyakorlaton a tanítási órák elemzése időhiány miatt néha az óraközi szünetekre szorul. A tanári szakmának olyan sarkalatos követelményei, mint a nevelő világ- nézeti és erkölcsi szilárdsága, a gyermek szeretete, ma még nem „tantárgyak“ az egyetemen, s a szelektálásban alig-alig merülnek fel szempontként. A Pedagógiai Szeminárium egyik rendeltetése lehetne, hogy e személyiségjegyeket fejlessze, s a tanári diploma megszerzése ne csak a szakmai tudás és képesség, hanem e sze- mélyiségjegyek jelenlétét is föltételezze.

Lászlóffy Ilona